

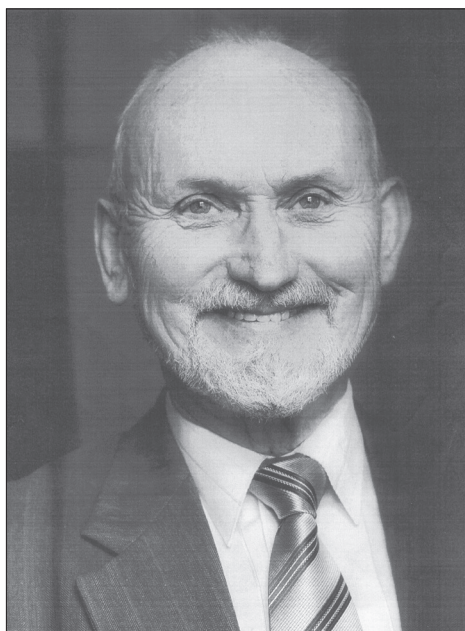
In memoriam

DOC. DR. SIGITAS JEGELEVIČIUS (1938–2014)

Ankstyvą pavasarį mus paliko žymus Lietuvos istorikas, ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ kryžiaus karininkas, ilgametis Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto prodekanas (laikinais ejęs ir dekanas pareigas), Naujosios istorijos katedros vedėjas, Istorijos fakulteto tęstinio mokslo darbų leidinio „Lietuvos istorijos studijos“ redaktorių kolegijos atsakingasis sekretorius docentas dr. Sigitas Jegelevičius.

Gimė 1938 m. sausio 10 d. Vabalių kaime, mokėsi šio kaimo pradinėje mokykloje, vėliau Nemunaičio septynmetėje ir Alytaus pirmojoje vidurinėje mokyklose. 1957 m. įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą, iš kurio 1959 m. buvo tikslingai išsiųstas studijuoti Maskvos valstybiniame istorijos ir archyvistikos institute. 1962 m. jį baigęs pamažu tapo vienu iškiliausių archyvistikos ir Lietuvos archyvų istorijos diplomuotų specialistų. 1962–1972 m. dirbo Archyvų valdybos prie Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Ministrų Tarybos moksliniu bendradarbiu, skyriaus vedėju.

1966 m. pradėjo dirbti VU Istorijos-filologijos fakultete dėstytoju valandininku, dėstė kursą „TSRS archyvistikos teorija ir praktika“,

o 1970 m. pradėjo dėstyti kursą „TSRS raštvedybos istorija ir organizavimas“. 1976 m. įgijo daktaro laipsnį, 1980 m. tapo docentu, 1976–1988 m. buvo fakulteto prodekanu, nuo 1987 iki pensijos 2000 m. – Naujosios istorijos katedros vedėju, 1997–1998 m. ėjo dekanas pareigas. S. Jegelevičiaus idėjinį santykį su fakultetu rodo tai, jog net ir išėjęs į pensiją (gaudamas vadinamąją mokslininko pensiją) iki 2008 m.

be užmokėščio dėstė kursą „Lietuvos istorijos šaltiniotyra“ bakalauro studijų studentams, „Paspriešinimo judėjimas Lietuvoje okupacijų metais“ magistrantams, iki 2014 m. vadovavo doktorantūros studijų kursui „Vokietijos–Sovietų Sąjungos karas ir Lietuva“. Nuo 1992 m., kai pasirodė pirmasis „Lietuvos istorijos studijų“ tomas, iki paskutinių gyvenimo akimirų S. Jegelevičius rūpinosi šiuo leidiniu, buvo jo atsakingasis sekretorius. Net ir kai kurie šio tomo tekstai (pvz., R. Griškaitės) tiesiogiai atsirado S. Jegelevičiaus rūpesčiu. Derėtų paminėti, jog atsakingojo sekretoriaus darbus jis taip pat dirbo neatlygintinai.

Sigito Jegelevičiaus kūrybinę biografiją lengviausia būtų schematizuoti trikampiu. Jo

viduryje archyvistikos ir šaltiniotyros tematika, apatiniuose dviejuose kampuose – Nemunaitis (švelniai vadintas Tėviške), susilaukęs išpūdingos apimties dvitomio, o kitame – Vilniaus universitetas. Jonų bažnyčios varpinė buvo ta vieta, kuri įkvėpdavo Sigitą Jegelevičių. Nėkeldamas amžinybės klausimo, tarstelėdavo: „Praeis šimtmetis, stovės.“ O trikampio viršūnėje – antisovietinės rezistencijos ir nacių okupacijos temos.

Archyvistikos ir šaltiniotyros temą pradėjo „Lietuvos centrinių valstybės archyvų trumpo fondų žinyno“ 12 sąsiuvinį sudarymu. Vėliau buvo žymaus istoriko Augustino Janulaičio darbų ir raštų rinktinės sudarymas (1989), galiausiai – Ukmergės dekanato vizitacija (2009) ir Ukmergės dekanato topografinis aprašymas (2013).

Nemunaičio studija apima kelių amžių laikotarpį, tomų riba – 1918-ieji. Tai tikras lokalsios istorijos pavyzdys, kuriame tiriamasis objektas matomas ne tik iš savo parapijos varpinės, o, regis, iš tos pačios Jonų bažnyčios. Istorikams dar teks įvertinti šią studiją, nes kažką panašaus prieš karą tėra kūręs Jonas Reitelaitis apie Kalvariją.

Buvo nuolatinis Vilniaus universiteto istorijos tyrimų ir įvairiausių jubiliejinių leidinių neformalus mokslinis sekretorius. Tokių pareigų jis ėmėsi nuo 1994-ųjų. Šiuose leidiniuose pastovios Sigitos Jegelevičiaus temos buvo Universiteto atkūrimas 1919 m., lenkiškasis Stepono Batoro universitetas 1920–1939 m., universiteto kėlimasis į Vilnių 1939 m. ir negandų laikotarpiu 1940–1943 m. Paskutinėje VU sintezėje (2009; 2012) šios temos įgijo solidžią apimtį, juo labiau kad buvo pasirodžiusi ikonografiniu požiūriu: 2004 m. albumui „Vilniaus universitetas fotografijose“ parašė išsamius fotografijų komentarus ir anotacijas.

Sigitas Jegelevičius vis grįždavo prie svarbiausių savo gyvenimo temų – antisovietinės rezistencijos (1940–1941 m.), vokiečių okupacijos Lietuvoje (1941–1944), ypač prie 1941 m.

Birželio sukilimo ir Lietuvos laikinosios vyriausybės. Sugrįždavo įvairiausiomis progomis: rašydamas apie Panevėžį (2003), Šaulių sąjungos istoriją (2005), Lietuvos vidaus reikalų istoriją (2008), kur šoktelėjo chronologiškai gilyn ir aptarė Lietuvos Rusijos imperijoje XIX a. valdymo istoriją. Panašiu šoktelėjimu į šoną galima įvardyti ir jo studiją apie Ernestą Galvanauską (1997).

O svarbiausia studija tektų laikyti kolektyvinę monografiją „Lietuvių tautos sukilimas 1941 m. birželio 22–28 d.“ (2011). Tiesa, leidinyje kažkodėl slepiamos autorystės, tačiau, Arūno Bubnio teigimu, svarbiausia dalis (pirmieji šeši skyriai) yra Sigitos Jegelevičiaus. Deja, šis leidinys analizės dar turės sulaukti. Todėl remsimės smulkesnius darbus (visų pirma „Lietuvos žydai ant katastrofos slenksčio“, 1999) specialiai nagrinėjusiu Stanislovu Stasiuliu, atkreipusiu dėmesį, kad Sigitos Jegelevičiaus pozicijai suprasti reikia ją gretinti su Juozo Brazaičio-Ambrazevičiaus mintimi: „<...> jeigu kai kuriems politikams bus intereso paaukoti tas mažąsias valstybes Sovietų imperializmui, tai jie drąsiau galės teisintis, pirmiau jas apkaltinę nacizmu.“¹ Atvirai pasisakydamas už Birželio sukilimą ir Laikinąją vyriausybę, jis net vieną savo straipsnių yra pavadinęs „Lietuvos vyriausybė atstovauja tos valstybės idėjai“². Kokiais argumentais vadovaudamasis Sigitas Jegelevičius teigiamai vertino Birželio sukilimą ar Laikinosios vyriausybės veiklą, kuri dalies istorikų yra vertinama kontroversiškai? Pažvelgę į visus jo atliktus tyrimus galime išskirti kelias besikartojančias linijas: 1) Birželio sukilimas ir Laikinosios vyriausybės veikla buvo nukreipta į Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą; 2) provokiški Laikinosios vyriausybės pasisakymai buvo diplomatinė priemonė, siekiant išlaikyti valdžią okupanto akivaizdoje;

¹ *Brazaitis J.* Vienų vieni. Vilnius, 1990, p. 458.

² *Jegelevičius S.* Lietuvos vyriausybė atstovauja tos valstybės idėjai // Kultūros barai. 1996, Nr. 10, p. 55–62.

3) Holokaustas Lietuvoje vyko pagal išankstinių nacių sugalvotą ir įgyvendintą planą, kurį įgyvendinant dalyvavo ir įvairios visuomenės atmatos (būtent tokį apibūdinimą S. Jegelevičius naudojo kalbėdamas apie Algirdą Klimaitį ir jo būrį, veikusį Kaune); 4) Lietuvos žydų naikinimas ir pirmieji pogromai Lietuvoje („Lietūkio“ garažas) buvo inspiruoti ne Birželio sukilėlių, bet į Lietuvą besiveržiančių vokiečių (šį teiginį S. Jegelevičius visada iliustruodavo F. W. Stahleckerio 1941 m. ataskaita, kurioje sakoma, kad užėmus Kauną buvo stengiamasi sukurstyti pogromus prieš žydus); 5) Holokausto mastas Lietuvoje būtų buvęs mažesnis, jeigu nebūtų buvusios sovietų okupacijos, kuri supriešino visuomenę ir taip dar labiau apsunokino žydų slapstymo organizavimą.

Taigi, galime teigti, kad Sigitas Jegelevičius, kalbėdamas apie Birželio sukilimą, Laikinąją vyriausybę ir vokiečių okupacijos Lietuvoje pradžią, siūlė atskirti lietuvių siekį atkurti nepriklausomybę nuo Holokausto Lietuvoje istorijos. Tokį teiginį jis grįsdavo vokiečių ir sovietų sukurtais teiginiais apie Sukilimą kaip masinį lietuvių susidorojimą su žydais, kuris tiek vieniems, tiek kitiems buvo politiškai ir ideologiškai parankus. Tiesa, kontroversiniai Sukilimo ir Laikinosios vyriausybės aspektai neleidžia kalbėti apie šiuos įvykius vien tik herojiškuoju istoriniu požiūriu. Bet to Jegelevičius ir nesiekė. Jis siekė objektyvumo. Kai kurie Sigito Jegelevičiaus išskelti klausimai dėl vokiečių veiksnių Lietuvoje pirmosiomis karo dienomis (ypač Kaune), antisemitinių atsišaukimų atsiradimo aplinkybių, istoriografinių kontroversijų verti tolesnės diskusijos ir detalesnio tyrimo, kurio iki šiol neatlieka nei Sukilimą smerkiantieji, nei ginantieji.

S. Jegelevičius gyveno ne tik mokslo, universiteto, bet ir visos valstybės rūpesčiais. Šalia mokslinės pedagoginės veiklos buvo aktyvus Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos (SKAT) ir Krašto apsaugos savanorių pajėgų (KASP), Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos (LKKSS) narys, yra apdovanotas įvairiais

šių organizacijų apdovanojimais, taip pat Sausio 13-osios medaliu. 1991 m. sausio 8 d. dalyvavo spontaniškame jėdinystininkų ištūmime iš Aukščiausiosios Tarybos vidinio kiemo. 1991 m. sausio 14–15 d. su trimis bičiuliais Šilėnų karinio miestelio teritorijoje prie Vilniaus ir jo apylinkėse platino Sąjūdžio atsišaukimus rusų kalba į sovietų kariškius ir kitatautes moteris. 1991 m. rugpjūčio 19–23 d. pučo Maskvoje dienomis buvo Aukščiausiosios Tarybos pastato išorės apsaugoje. 1991 m. rugpjūčio 19 d. davė priesaiką ir pradėjo tarnauti SKAT/KASP 821 kuopoje eiliniu kariu, vėliau grandies, skyriaus ir būrio vadu.

Sigitas Jegelevičius buvo vienas didžiausių specialistų ir konsultantų įvairiose valstybės gyvenimo srityse: ordinų ir kitų regalijų kūrimas, nusipelnusių asmenybių ir įvykių įamžinimo politika. Gindamas 1941 m. Birželio sukilimo idėją, konsultavo dailininką Petrą Repšį, kuris sukūrė šio įvykio atminimo medalių. Buvo eruditas kalbant apie įvairias epochas ir regionus, puikus pašnekovas, laisvai jautėsi televizijos laidose, mokėjo istoriją perteikti ne tik problemiška, bet ir šmaikščiai. Tuo galima buvo įsitikinti „Marijampolės forumo“ 2011 m. diskusijoje „Kur Suvalkų didybės ištakos?“ Būtent jo žinios apie prūsų ir Napoleono epochas Suvalkijoje padėjo tikrą istorinį pagrindą paminklo Cukriniam runkeliui idėjai.

Sigitas Jegelevičius buvo tarsi geroji Istorijos fakulteto dvasia. Iš praeities atsiminimų ne vienas jį laikė „geruoju tėvu“, įspėjusiu apie sovietijos realijas ar nuo jų dengusiu. Šių eilučių autorius yra tikras to liudininkas. Po 1982–1985 m. Istoriko dienomis rodyto langų spektaklio „Karalius Ūbas ir Barbora“ jaunieji dėstytojai ir studentai neįsivaizdavome, ką išdarinėjo „specvyrukai“, ieškodami nebūtų dalykų. S. Jegelevičius yra tarstelėjęs, kad apie „Ūbą“ jam yra tekę kalbėti susumavus iš viso 10 valandų. Žinodamas šias peripetijas 1987 m. tiesiog prašė, kad Istorikų dienos sce-

narijaus nepaskirtume Lietuvos krikšto jubiliejui. Paklausėme – mums ir Vilniaus Magdeburgo teisių jubiliejus buvo gerai. Buvome konkurentai 1989 m. dekanato rinkimuose. Nelaimei, man teko laimėti. Jau rytojaus rytą dekanate stovėjo S. Jegelevičius su klausimu „kuom galiu tarnauti ir talkinti?“ Vėliau tapo svarbiausia fakulteto permainų figūra. Nuolat su gražia

ironija kreipdavosi Stalinui skirtu kreipiniu – „Vade ir mokytojau“.

Išėjo Žmogus, gyvenęs tauriai ir kukliai, mokėjęs viską matuoti moraline dimensija – tarnauk Universitetui ir Lietuvai. Išėjo universitetinės kultūros riteris. Išėjo žmogus, kurį gerbėme ir mylėjome. Palaidotas ką tik įkurtose Liepynės karių kapinėse. Pirmas! Kaip tikras karys...

Alfredas Bumblauskas